

АСОЦІАЦІЯ МІСТ УКРАЇНИ

СПІЛЬНИМИ ЗУСИЛЛЯМИ

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ, ВЕТЕРАНІВ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ

АНАЛІТИЧНА ЗАПИСКА

2024

АНАЛІТИЧНА ЗАПИСКА

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ, ВЕТЕРАНІВ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ

Ця публікація була підготовлена за підтримки Європейського Союзу і його держав-членів Німеччини, Польщі, Данії та Словенії. Зміст цієї публікації є виключною відповідальністю його авторів та не обов'язково відображає позицію Програми «U-LEAD з Європою», Європейського Союзу і його держав-членів Німеччини, Польщі, Данії та Словенії.

ЛИПЕНЬ 2024

ЗМІСТ

1. ПЕРЕДМОВА.....	4
2. КАТЕГОРІЇ ОСІБ, ЯКИМ ОРГАНИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ.....	5
3. СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ.....	7
4. СОЦІАЛЬНІ ПОСЛУГИ.....	13
4.1. КОМПЛЕКСНА СОЦІАЛЬНА ПОСЛУГА З ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ.....	13
4.2. СОЦІАЛЬНА ПОСЛУГА ІЗ СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ У ВІЙСЬКОВИХ ЧАСТИНАХ (ПІДРОЗДІЛАХ) ЗБРОЙНИХ СИЛ.....	16
4.3. КОМПЕНСАЦІЯ ЗА ДОГЛЯД ФІЗИЧНИМ ОСОБАМ, ЯКІ НАДАЮТЬ СОЦІАЛЬНІ ПОСЛУГИ З ДОГЛЯДУ.....	19
5. СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ВЕТЕРАНІВ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СЕМЕЙ.....	22
6. ПІЛЬГОВЕ ПЕРЕВЕЗЕННЯ.....	26
7. ВИСНОВКИ.....	28
ДОДАТКИ.....	29

1. ПЕРЕДМОВА

У зв'язку з повномасштабною війною змінилася структура населення країни, зокрема виросла кількість ветеранів, осіб з інвалідністю та внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО), які потребують спеціалізованих соціальних послуг.

У 2023 році Уряд розширив перелік соціальних послуг, орієнтованих на задоволення конкретних потреб громадян, зменшення потреби цільових груп у тривалій соціальній допомозі та підтримку їх повернення до якісного соціального життя і відновлення на ринку праці, збільшив видатки на соціальне забезпечення, підтримуючи гарантії захисту для громадян, які постраждали від війни.

Це дослідження спрямоване на аналіз інструментів органів місцевого самоврядування для соціального захисту громадян в умовах воєнного стану, зокрема внутрішньо переміщених осіб, ветеранів та членів їх сімей.

Цільова аудиторія Аналітичної довідки складається з експертів у галузі соціального захисту, посадових осіб місцевого самоврядування, що відповідають за ці питання, працівників центральних органів виконавчої влади, залучених до формування державної політики. Крім того, це дослідження може бути корисним для науковців, студентів та викладачів соціальних дисциплін, а також для громадських організацій та активістів, що цікавляться питаннями соціального захисту громадян.

2. КАТЕГОРІЇ ОСІБ, ЯКИМ ОРГАНИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ

Для отримання соціальних послуг та соціального захисту до органів місцевого самоврядування звертаються такі категорії осіб:

1. Люди, які були змушені покинути свої домівки та перемістилися в більш безпечні населені пункти України — внутрішньо переміщені особи (ВПО).
2. Люди, які були змушені покинути своє житло та знайшли прихисток за кордоном.
3. Люди, які евакуюються/евакуйовані з населених пунктів, що розташовані в районах проведення воєнних (бойових) дій (можливих бойових дій), у безпечні райони.
4. Люди, які проживають в деокупованих населених пунктах.
5. Люди, житло яких було пошкоджено або зруйновано через війну російської федерації проти України.
6. Діти, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів.
7. Члени родини загиблої/го (зниклої/го безвісті) через війну російської федерації проти України.
8. Члени родини людини, яка перебуває в полоні на території, що тимчасово — поза контролем уряду України (ТОТ), територіях російської федерації та республіки білорусь.
9. Люди, які проживають на території, що тимчасово — поза контролем уряду України (ТОТ).

10. Люди, які через війну російської федерації проти України зазнали контузії або каліцтва.

11. Люди, які через війну російської федерації проти України опинилися в складній життєвій ситуації (СЖО).

12. Захисники та захисниці, члени їхніх родин.

Важливо! Цей перелік не є вичерпний. Постраждалим населенням є всі люди, які через війну російської федерації проти України зазнали фізичного та/або психологічного насилля, обмеження волі тощо.

3. СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

За інформацією Міністерства соціальної політики України¹, на 01 січня 2024 р. в Україні зареєстровано 4 903 513 осіб, яким надано статус внутрішньо переміщених, з них 1 031 992 – діти. Їхня кількість постійно змінюється через міграцію і повернення людей, однак збільшення їхньої кількості відбувається у зв'язку з евакуацією з прифронтових районів. У порівнянні із травнем 2023 року, кількість внутрішньо переміщених осіб збільшилася майже на 42 тисячі.

Фінансовою допомогою з боку держави, залишається допомога на проживання внутрішньо переміщеним особам (далі – ВПО).

Якщо у 2022 році Україна спрямувала на виплати ВПО 57 мільярдів гривень², то 2023 року ця сума збільшилася до 73 мільярдів гривень. Вже 11 липня 2023 року Кабінет Міністрів України (далі – КМУ), прийняв постанову № 709 «Деякі питання підтримки внутрішньо переміщених осіб», яка передбачає врахування майнового стану ВПО при визначенні її права на допомогу, зокрема, придбання товару на суму більше 100 тис. грн; наявності коштів на депозитних рахунках у загальній сумі, що перевищує також 100 тис. грн та ін.

Крім того, допомога працездатним громадянам з числа ВПО надається за умови, що після її призначення вони сприятимуть своїй економічній самостійності: працевлаштуються, відкривають бізнес, або стануть на облік в Державній службі зайнятості.

¹ Відповідь Міністерства соціальної політики України на інформаційний запит АМУ від 22.01.2024 р. №5-26/24 (Додаток 1)

² <https://tsn.ua/groshi/zmini-dlya-pereselenciv-2024-roku-skilki-vpo-zalishatsya-bez-dopomogi-2500477.html>

У 2024 році гроші на допомогу для ВПО знову складуть близько 57 мільярдів гривень.

Отже, є зрозумілим, у зв'язку із зменшенням фінансування на виплату допомоги ВПО, Уряд намагатиметься звузити категорії осіб, які будуть мати право на її виплату у 2024.

Потрібно звернути увагу, у період дії воєнного стану, введеного Указом Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64 «Про введення воєнного стану в Україні», внутрішньо переміщена особа для отримання довідки звертається до уповноваженої особи виконавчого органу сільської, селищної, міської ради або центру надання адміністративних послуг³. Саме виконавчі органи місцевого самоврядування та їх посадові особи отримали додаткове навантаження.

Суттєвим є і той факт, що скасовуючи право на отримання допомоги на проживання для окремих категорій внутрішньо переміщених осіб, посадові особи місцевого самоврядування на собі відчують весь негатив від прийнятих Урядом змін.

Крім того, виконавчі органи місцевого самоврядування стикаються із проблемними питаннями, які виникають під час призначення і виплати допомоги, та які є наслідком недосконалої роботи Програмних ресурсів Міністерства соціальної політики України.

Зокрема, за інформацією сільських, селищних, міських рад опрацювання документів є тривалим через нестабільність роботи та ускладнення комунікації у вирішенні проблемних питань в роботі Єдиної інформаційної системи соціальної сфери. Варто також зазначити, що доступ до Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб, мають тільки виконавчі органи міст, які до 26.01.2024 р. мали статус «місто обласного значення» (статус «місто обласного значення» скасовано з 26.01.2024 р. Законом № 3285-IX).

На органи місцевого самоврядування покладено функцію

³ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/509-2014-%D0%BF#Text>

призначення компенсаційної виплати за розміщення внутрішньо переміщених осіб, відсутність доступу до Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб унеможлиблює швидку перевірку статусу внутрішньо переміщеної особи.

Крім того, на сьогодні відсутній механізм зняття з обліку ВПО, які повернулися на своє попереднє місце проживання і ці території не в зоні бойових дій, що впливає на отримання соціальних гарантій передбачених для ВПО.

Тут варто також звернути увагу на той факт, що постановою КМУ від 21.11.2023 р. № 1226 Уряд вніс зміни до Порядку надання допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам, затвердженого постановою КМУ від 20 березня 2022 р. № 332 (далі – постанова № 332).

Зокрема, починаючи з 1 серпня 2023 р. проводиться перевірка фактичного місця проживання/перебування внутрішньо переміщених осіб територіальними органами Нацсоцслужби.

Згідно внесених змін, до перевірок Нацсоцслужба/територіальний орган Нацсоцслужби можуть **за згодою** залучати посадових осіб органів соціального захисту населення та/або територіальних громад.

Використовуючи прийняті зміни до постанови №332, Нацсоцслужба та її територіальні органи намагалися перекласти свої повноваження з проведення перевірок на органи місцевого самоврядування.

Значна кількість ВПО залишаються без власного житла та змушені проживати у місцях компактного проживання чи винаймати житло і оплачувати оренду, не маючи можливості отримати його безкоштовно.

Незважаючи на те, що чимала кількість ВПО винаймає житло, значна кількість приміщень державної власності є вільними. Одним із завдань Операційного плану заходів з

реалізації у 2023-2025 роках Стратегії державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року, затвердженої розпорядженням КМУ від 7 квітня 2023 р. № 312-р, є проведення інвентаризації об'єктів нерухомості та формування інформаційної бази на відповідному місцевому рівні з метою визначення наявних вільних приміщень, у тому числі таких, що за умови приведення до стану, придатного для проживання, можуть бути використані для забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб. Хоча виконання завдань Стратегії є рекомендованими для органів місцевого самоврядування, звітна інформація про виконання завдань та заходів Операційного плану за рахунок і в межах коштів місцевих бюджетів подається органами місцевого самоврядування до ОДА/ОВА.

Саме приміщення комунальної власності, що належать територіальним громадам, найбільше використовуються для тимчасового проживання в них ВПО.

Щодо місць тимчасового проживання ВПО

Для покриття витрат місцевих бюджетів, понесених на оплату комунальних послуг, спожитих у будівлях (приміщеннях) комунальної форми власності, у яких розміщено тимчасово переміщених осіб на безоплатній основі, Урядом прийнято постанову № 261 від 11 березня 2022 року «Про затвердження Порядку та умов надання компенсації місцевим бюджетам на оплату комунальних послуг, що надаються під час розміщення тимчасово переміщених осіб, у період воєнного стану». Компенсація надається за спожиті комунальні послуги під час розміщення ВПО у будівлях (приміщеннях) об'єктів державної, комунальної та приватної власності у період воєнного стану.

Однією з умов отримання компенсації є подання комунальними закладами підтвердних документів щодо виставлених рахунків на оплату комунальних послуг. Нагадаємо, що компенсація надається за рахунок коштів резервного фонду державного бюджету і, на жаль, комунальні заклади отримують

таку компенсацію із заборгованістю у кілька місяців. Зокрема, розпорядженням КМУ від 12 січня 2024 р. № 24-р⁴ виділені кошти резервного фонду державного бюджету для покриття витрат на комунальні послуги за серпень-вересень 2023 року.

07 вересня 2023 р. набрала чинності постанова КМУ від 1 вересня 2023 р. № 930, якою визначено особливості функціонування місць тимчасового проживання, які придатні для тимчасового проживання ВПО або осіб, які перемістилися з територій, включених до переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих російською федерацією, затвердженого Мінреінтеграції, та їх обслуговування, а також мінімально необхідні вимоги у таких місцях для життєзабезпечення зазначених осіб.

Дана постанова рекомендується органам місцевого самоврядування для застосування у наданні приміщень для тимчасового проживання ВПО і передбачає 20 мінімальних вимог з облаштування місць тимчасового проживання, зокрема:

- не допускається облаштування більше чотирьох ліжко-місць в одному приміщенні;
- площа, виділена для одного ліжко-місця, становить не менше 6 кв. метрів;
- житлові приміщення за площею, плануванням, освітленням, інсоляцією, повітрообміном, станом повітря, а також за рівнями шуму, вібрації, іонізуючого та неіонізуючого випромінювання повинні відповідати вимогам, визначеним державними медико-санітарними нормативами та правилами, з метою забезпечення створення безпечних і нешкідливих умов проживання незалежно від строку такого проживання;
- місце тимчасового проживання облаштоване найпростішим укриттям та/або розташоване у 500 метрах близькості

⁴ <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vydilennia-koshtiv-z-rezervnoho-fondu-derzhavnoho-biudzhetu-z-metoiu-pokryttia-vytrat-za-serpen-veresen-2023-r-objektiv-derzhavnoi-komunalnoita-pryvatnoi-vlasnosti-i120124-24>

до укриття, місткість якого не менша, ніж передбачена кількість ліжко-місць для розміщення у місці тимчасового проживання (з урахуванням працівників місця тимчасового проживання).

Однак такі умови не вимагалися при наданні приміщень для тимчасового проживання ВПО до прийняття постанови № 930 та, відповідно, їх дотримання потребує додаткових видатків місцевих бюджетів.

Проблемним є і те, що для дотримання вимог постанови КМУ № 930 необхідно зменшити кількість місць для тимчасового проживання ВПО у діючих місцях компактного проживання і, як наслідок, останнім необхідно орендувати та оплачувати житло, або ж, органам місцевого самоврядування додатково надавати вільні приміщення комунальної власності для облаштування нових місць для тимчасового проживання ВПО.

І тут варто звернути увагу. За інформацією органів місцевого самоврядування вільних приміщень, які можуть бути використаними для проживання ВПО є близько 500. Проте, такі приміщення потребують ремонту, встановлення санвузлів, облаштування меблями та побутовою технікою, а окремі з них і будівництво/облаштування укриття.

За попередніми розрахунками АМУ потреба в коштах тільки для ремонту таких приміщень сягає понад 8 млрд грн, що для місцевих бюджетів є непосильним. У разі скерування коштів з державного бюджету та приведення таких приміщень до вимог постанови КМУ № 930, у них можна було б розмістити для проживання більше 25 000 ВПО.

4. СОЦІАЛЬНІ ПОСЛУГИ

4.1. КОМПЛЕКСНА СОЦІАЛЬНА ПОСЛУГА З ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ

2023 рік був роком запровадження нових видів соціальних послуг в громадах.

Постановою КМУ від 3 жовтня 2023 р. № 1049 запроваджено експериментальний проєкт із запровадження комплексної соціальної послуги з **формування життєстійкості**. Експериментальний проєкт триває до 31 грудня 2024 р.

Послуга передбачає надання психосоціальної підтримки особам, сім'ям та групам осіб, які проживають на території ТГ та належать до вразливих груп населення, або перебувають у складних життєвих обставинах (через шкоду, завдану бойовими діями та/або тимчасовою окупацією). Її сутність – у системній підтримці жителів громади – від професійної оцінки їхніх потреб до реалізації комплексного плану такої підтримки.

За потреби кожна громада може додатково організувати ряд інших послуг, необхідних громадянам, як-от: первинна правнича допомога, консультації з питань зайнятості, супровід ветеранів та інші.

Послуга з формування життєстійкості може надаватися у приміщенні комунальної форми власності, зокрема, комунальних некомерційних підприємств, установ, організацій.

Необхідно звернути увагу, що проєкт постанови КМУ «Про реалізацію експериментального проєкту щодо запровадження комплексної соціальної послуги формування життєстійкості» виключав можливість участі в експериментальному проєкті бюджетних установ. На думку органів місцевого

самоврядування це обмежувало їх комунальні установи приймати участь у експерименті, тобто встановлювались нерівні конкурентні умови залежно від форми власності.

Крім того, проєкт постанови передбачав, зокрема, визначити повноваження виконавчих органів сільських, селищних, міських рад надавати приміщення, які перебувають у користуванні територіальних громад, для створення Центрів життєстійкості, здійснювати їх ремонт та розробляти відповідно проєктно-кошторисну документацію. Такі норми містили ризики щодо спрямування коштів територіальних громад на ремонти приміщень, які не є їх власністю, що є порушенням бюджетного законодавства.

Тому, Асоціація міст України запропонувала Мінсоцполітики зберегти повноваження муніципальної влади щодо надання приміщень, здійснення їх ремонту для створення Центрів життєстійкості, які перебувають у власності територіальних громад.⁵

Програма життєстійкості фінансується державою. Однак, бюджетні кошти, перераховані надавачу комплексної послуги, спрямовуються на:

- оплату праці з урахуванням єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування працівників надавача комплексної послуги, які безпосередньо залучені до надання комплексної послуги; оплату послуг залучених осіб надавача комплексної послуги (оплата за договором про надання послуг);
- витрати на придбання канцелярських та господарських товарів, необхідних для надання комплексної послуги;
- витрати на продукти харчування, що закуповуються для отримувачів комплексної послуги;
- інші витрати на організаційне забезпечення діяль-

5 Лист АМУ до Мінсоцполітики від 21 липня 2023 р. №5-373/23 ([Додаток 2](#))

ності надавача комплексної послуги, які підтверджені відповідними документами.

Облаштування приміщення для надання комплексної послуги та забезпечення його утримання (оплата комунальних послуг, послуг з прибирання) здійснюється за рахунок коштів місцевих бюджетів або благодійної пожертви.

За інформацією Мінсоцполітики 34 територіальні громади взяли участь у експериментальному проєкті протягом 2023 р.

Однак, на інформаційний запит Асоціації міст України щодо сум коштів державного бюджету залучених на реалізацію у 2023 році експериментального проєкту із запровадження в територіальних громадах комплексної соціальної послуги з формування життєстійкості, Мінсоцполітики повідомило, що кошти не спрямовувалися.

На 2024 рік у межах виконання бюджетної програми 2501370 «Розвиток соціальних послуг» на реалізацію експериментального проєкту із запровадження в територіальних громадах комплексної соціальної послуги з формування життєстійкості передбачено 464,3 млн гривень.

Варто звернути увагу!

Надавачі соціальних послуг - бюджетні установи допускаються до участі у конкурсі для реалізації експериментального проєкту за умови прийняття рішення про припинення бюджетної установи шляхом її реорганізації (перетворення) у некомерційне підприємство.

4.2. СОЦІАЛЬНА ПОСЛУГА ІЗ СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ У ВІЙСЬКОВИХ ЧАСТИНАХ (ПІДРОЗДІЛАХ) ЗБРОЙНИХ СИЛ

Наступна соціальна послуга, яка запроваджена у 2023 р. та реалізовувалася комунальними надавачами соціальних послуг в рамках експериментального проєкту – **соціальна послуга із соціального супроводу військовослужбовців та членів їх сімей у військових частинах (підрозділах) Збройних Сил** (постанова Уряду прийнята 03 жовтня 2023 р. № 1050).

Основними заходами соціальної послуги, є:

- інформування отримувача соціальної послуги, зокрема щодо соціального захисту, охорони здоров'я, освіти, отримання безоплатної правничої допомоги через мережу центрів з надання безоплатної правничої допомоги;
- консультування отримувача соціальної послуги, зокрема щодо надання психосоціальної підтримки;
- консультування отримувача соціальної послуги щодо зміцнення сім'ї військовослужбовця, підвищення стійкості стосунків/особливостей взаємодії з партнерами та дітьми під час проходження військової служби та після звільнення з такої служби;
- установлення зв'язків з членами сім'ї військовослужбовця з метою надання їм психосоціальної підтримки, відновлення контактів між військовослужбовцем та членами його сім'ї у разі їх втрати;
- забезпечення розвитку комунікативних та соціальних навичок військовослужбовця;
- надання допомоги в оформленні необхідних документів;

- здійснення заходів, спрямованих на соціальну профілактику ігрової залежності (лудоманії), вживання психоактивних речовин, соціально небезпечних захворювань, протиправної та інших форм залежностей та видів девіантної поведінки;
- допомога і супровід військовослужбовця на етапах призову його на військову службу під час мобілізації, в особливий період та на етапі звільнення з такої служби, що спрямовані на його адаптацію до умов військової служби та до цивільного життя відповідно;
- представництво інтересів отримувача соціальної послуги в державних органах, органах місцевого самоврядування, громадських та благодійних організаціях, інших установах незалежно від форми власності, зокрема з метою сприяння в отриманні інших послуг і консультацій/допомоги фахівців відповідно до виявлених потреб;
- здійснення заходів, спрямованих на профілактику та реагування на домашнє насильство у сім'ї військовослужбовця, запобігання жорстокому поводженню з дітьми та реагування на такі випадки.

Як бачимо з переліку заходів, більшість з них уже надавалася соціальними фахівцями/кейс-менеджерами комунальних надавачів соціальних послуг.

Слід звернути увагу, ця соціальна послуга надається в пункті постійної дислокації учасників експериментального проєкту та/або із застосуванням мобільної (виїзної) форми роботи за задекларованим/зареєстрованим місцем проживання (перебування) членів сім'ї військовослужбовця.

Проєкт постанови КМУ «Про реалізацію експериментального проєкту із запровадження договірної форми надання соціальної послуги соціального супроводу військовослуж-

бовців та членів їх сімей у військових частинах (підрозділах) Збройних Сил» передбачав надання соціальної послуги соціального супроводу військовослужбовців та членів їх сімей у військових частинах (підрозділах) Збройних Сил.

Асоціація міст України у своїх зауваженнях до проєкту постанови звернули увагу Мінсоцполітики, що така соціальна послуга надається не лише військовослужбовцю, а й членам його сім'ї. Таким чином, це обмежує членів сім'ї військовослужбовця, які не проживають в межах військової частини на отримання таких послуг.

Тому, на нашу думку, постанова має передбачати, що соціальна послуга має надаватися як військовослужбовцю, так і членам його сім'ї, зокрема, у випадках проживання сім'ї за межами військової частини, що враховано Мінсоцполітики у прийнятій Урядом постанові від 3 жовтня 2023 р. № 1050.⁶

У 2023 році учасниками експериментального проєкту із запровадження договірної форми надання соціальної послуги із соціального супроводу військовослужбовців були 5 надавачів. На оплату надавачам соціальної послуги спрямовано 611,8 тис. гривень.

На 2024 рік у межах бюджетної програми 2501370 «Розвиток соціальних послуг» на реалізацію експериментального проєкту із запровадження договірної форми надання соціальної послуги із соціального супроводу військовослужбовців та членів їх сімей у військових частинах (підрозділах) Збройних Сил передбачено 97 636 тис. гривень.

6 Лист АМУ від 14.09.2023 р. № 5-940/23 ([Додаток 3](#))

4.3. КОМПЕНСАЦІЯ ЗА ДОГЛЯД ФІЗИЧНИМ ОСОБАМ, ЯКІ НАДАЮТЬ СОЦІАЛЬНІ ПОСЛУГИ З ДОГЛЯДУ

Виплата компенсації за догляд фізичним особам, які надають соціальні послуги з догляду без провадження підприємницької діяльності на непрофесійній основі

Дана послуга не є новою, однак заслуговує нашої уваги.

Згідно Закону України «Про соціальні послуги» (ст.13) до надавачів соціальних послуг відносять, зокрема фізичних осіб, які надають соціальні послуги з догляду відповідно без здійснення підприємницької діяльності та яким відповідно виплачується компенсація за догляд.

В умовах війни та масової мобілізації, значна частина чоловіків, в т.ч. із числа ВПО, звернулися за призначенням даного виду компенсації, адже здійснення догляду за особами, які його потребують (із числа членів своєї сім'ї), надає право на відстрочку від призову на військову службу під час мобілізації.

Даний факт вплинув на значне збільшення витрат місцевих бюджетів на соціальні програми, в окремих громадах виникла заборгованість перед надавачами соціальної послуги з догляду, зокрема у невеликих територіальних громадах.

Органи місцевого самоврядування неодноразово зверталися до Уряду щодо надання компенсації за догляд фізичним особам, які надають соціальні послуги з догляду без провадження підприємницької діяльності на непрофесійній основі за рахунок коштів державного бюджету.

Труднощі виникають і під час призначення компенсації. Зокрема, за інформацією виконавчих органів сільських, селищних, міських рад на сьогодні Міністерством соціальної політики України не вирішено питання автоматизованого обміну даними між інформаційно-телекомунікаційними сис-

темами органів влади, підприємств, установ, організацій для призначення і виплати компенсації.

Слід зазначити, постанова КМУ, яка регулює Порядок призначення даного виду компенсації прийнята Урядом ще у 2020 році.

Також не вирішеним є порядок отримання ОМС відомостей стосовно фізичних осіб, які надають соціальні послуги, про перетин державного кордону або перебування за межами України, що у свою чергу впливає на прийняття рішення про призначення / припинення виплати компенсації. Ще раз звертаємо увагу, виплата компенсації фінансується із місцевих бюджетів.

Відповідно до Закону України про «Соціальні послуги» надавачі соціальних послуг зобов'язані вносити відомості про отримувачів соціальних послуг до Реєстру надавачів та отримувачів соціальних послуг (частина 8 статті 13 Закону).

Не дивлячись на те, що Порядок формування, ведення та доступу до Реєстру надавачів та отримувачів соціальних послуг прийнятий КМУ у січні 2021 р. (постанова КМУ № 99), технічна можливість перевірки інформації про отримувачів соціальних послуг в Реєстрі надавачів та отримувачів соціальних послуг відсутня. Дана інформація необхідна для визначення права особи на отримання соціальних послуг за рахунок бюджетних коштів.

У ОМС, які ведуть напрямок соціального захисту виникають проблемні питання і під час призначення державних соціальних допомог, встановлення статусу батьків багатодітної сім'ї, надання додаткових соціальних гарантій за рахунок коштів місцевих бюджетів.

Асоціація міст України звернулася до голови Комітету ВРУ з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів Галини Третьякової із переліком проблемних питань ОМС. Крім

того, проблемні питання ОМС були озвучені експертами АМУ під час проведення Комітетом засідання «круглого столу» на тему: «Стан цифровізації соціальної сфери»⁷

⁷ Трансляція засідання «круглого столу»: <https://www.youtube.com/watch?v=YZC9DgA3T3s>

5. СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ВETERANІВ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СЕМЕЙ

ПОМІЧНИК ВETERANA

Для ветеранів у 2023 р. стартував експериментальний проєкт щодо запровадження інституту помічника ветерана в системі переходу від військової служби до цивільного життя (постанова КМУ від 19 червня 2023 р. № 652).

Пілотний проєкт стартував 1 липня 2023 р. у Львівській, Вінницькій, Дніпропетровській і Миколаївській областях. 10 жовтня 2023 р. до цих регіонів доєднались Закарпатська, Київська, Сумська, Полтавська, Харківська області та місто Київ.

Хто такий помічник ветерана, яка його місія?

Помічник ветерана – **фахівець в громаді**, який здійснює індивідуальний супровід ветеранів та сприяє ветеранам у реалізації їх можливостей, прав, гарантій, пільг. Його головним завданням є всебічна допомога і сприяння Захисникам та Захисницям у повноцінній адаптації до мирного життя.

Основними послугами, які надає помічник Ветерана є:

- консультації з питань працевлаштування, навчання, соціального захисту та реабілітації, покращення стану здоров'я;
- супровід у реалізації гарантій, пільг, прав, отримання послуг;
- допомога з пошуком програм підвищення кваліфікації, опанування нових навчальних програм, перепрофілювання;
- посередництво у взаємодії ветерана з органами влади;

- надання допомоги в оформленні документів, поданні заяв, підготовці документів;
- допомога в переїзді, у пошуку житла;
- консультування щодо отримання психологічних послуг, зокрема з питань оформлення документів для отримання таких послуг;
- інформування про наявні в державі та громаді програми підтримки ветеранів.

Вся комунікація помічника ветерана і робота з цільовою аудиторією організовується за принципом «рівний з рівним». Коло таких помічників формується з-поміж самих ветеранів, які вже мають певний досвід післявоєнної інтеграції, або з членів їхніх сімей.

Помічник ветерана – це повноцінна оплачувана професія.

Фінансування

Видатки на виконання експериментального проєкту здійснюються за рахунок коштів державного і місцевих бюджетів та інших джерел, не заборонених законодавством.

Важливо. Граничний обсяг вартості відшкодування послуг, наданих одним помічником ветерана протягом місяця, за рахунок коштів державного бюджету не може перевищувати чотирьох розмірів мінімальної заробітної плати, встановленої станом на 1 січня 2023 року, що становить 26 800 грн.

Забезпечення функціонування та діяльності комунальних установ та комунальних некомерційних підприємств, які виконують функції сервісних офісів здійснюється за рахунок коштів їх засновників та інших джерел, не заборонених законодавством.

Підсумовуючи можемо зазначити, що експериментальні проєкти з надання послуг помічник ветерана; життєстійкості; соціального супроводу військовослужбовців передба-

чали додаткові видатки місцевих бюджетів, які не були компенсовані з Державного бюджету

ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЖИТЛОМ ВЕТЕРАНІВ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ

Постанови КМУ від 19 жовтня 2016 р. № 719, від 28 березня 2018 р. № 214, від 18 квітня 2018 р. № 280 передбачають забезпечення житлом деяких категорій ветеранів та членів їх сімей шляхом надання грошової компенсації за належні для отримання жилі приміщення (більш детально із порядком отримання такої компенсації можна ознайомитися за посиланням: <https://mva.gov.ua/ua/news/yak-otrimati-kompensaciyu-na-privdannya-zhitla-hto-maye-pravo-kudi-zvertatisya-perelik-dokumentiv>).

За інформацією Міністерства у справах ветеранів України у 2023 р. більше 2 600 ветеранів та їхніх рідних отримали від держави компенсації на купівлю житла. Загалом на це спрямовано майже 6 млрд грн.⁸

Варто звернути увагу, грошова компенсація надавалася тим одержувачам, яким така компенсація була призначена **ще у 2018-2022 рр.**⁹

Виплати до Дня незалежності (щорічна разова грошова виплата до 5 травня змінена на виплату до Дня Незалежності).

Хоча виплата у 2023 році не здійснювалася виконавчими органами місцевого самоврядування, все ж ми її розглянемо.

21 липня 2023 р. на виконання Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо разової грошової виплати ветеранам війни та жертвам нацистських переслідувань» КМУ ухвалив постанову № 754 «Деякі питання соціального захисту ветеранів війни та жертв нацистських переслідувань».

⁸ <https://www.kmu.gov.ua/news/ministerstvo-u-spravakh-veteraniv-pidsumky-2023>

⁹ <https://mva.gov.ua/ua/news/minveteraniv-pidgotuvalo-pokrokovu-instrukciyu-shchodo-zabezpechennya-zhitlom-veteraniv-ta-chleniv-yihnih-rodin>

Відповідно до неї, держава забезпечить до Дня Незалежності України разову грошову виплату ветеранам війни, постраждалим від нацистських переслідувань, громадянам, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною і відзначились, боронячи власну країну.

На відміну від попередніх років, виплата допомоги здійснюється Пенсійним фондом України (територіальними підрозділами) для всіх ветеранів війни, навіть, якщо вони не перебувають на обліку в Пенсійному фонді України.

Нагадуємо, до 2023 року така грошова допомога виплачувалася органами місцевого самоврядування на рівні, встановленому постановою КМУ на відповідний рік. Однак ці виплати не відповідали розміру встановленому Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», а саме від 5 до 10 мінімальних розмірів пенсії за віком, залежно від статусу особи. виплачувалась,

Тобто, відбувалося порушення законодавства (рішення Конституційного Суду України від 27.02.2020 № 3-р/2020), а саме виплата допомоги у меншій сумі, ніж визначено Законом і як наслідок, масове звернення ветеранів війни до суду, де відповідачами були не органи державної влади, які прийняли неконституційне рішення, а органи місцевого самоврядування.

Судова практика показала, що органи місцевого самоврядування програвали судові спори. Окрім необхідності виплатити недоплачену суму грошової допомоги з державного бюджету, рішення суду призводили також до виплат за рахунок коштів місцевого бюджету за кожну справу:

І хоча 11 травня 2022 року Урядом внесено зміни до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для забезпечення виконання рішень суду, затвердженого постановою КМУ № 902 від 26 серпня 2021 р., важливим є те, що повноваження з виплати грошової допомоги до Дня незалежності передані ПФУ, що забезпечить ОМС від наступних позовів до суду.

6. ПІЛЬГОВІ ПЕРЕВЕЗЕННЯ

Крім позовів до суду щодо виплати недоотриманих сум грошової допомоги до 5 травня, до муніципальної влади позивався АТ "Укртелеком" щодо відшкодування заборгованості по витратах, понесених внаслідок надання [послуг зв'язку](#) пільговим категоріям населення, та акціонерне товариство «Українська залізниця» (Укрзалізниця) щодо компенсації за [пільгові перевезення](#) пасажирів.

07 серпня 2023 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду поставив остаточну крапку у довготривалих судових спорах за позовами акціонерного товариства «Укртелеком» до територіальних громад про стягнення компенсації за пільгове користування послугами зв'язку.

Зокрема, у справі № 922/1418/22 АТ «Укртелеком» просило стягнути з бюджету Нововодолазької селищної ради компенсацію за пільгове користування зв'язком окремих категорій громадян на виконання державних програм соціального захисту населення.

Асоціація міст України брала активну участь у допомозі громадам щодо формування захисної позиції та надала власний експертний висновок щодо застосування норм права у сфері формування та застосування державних соціальних стандартів і нормативів та порядку фінансування державних пільг за користування послугами зв'язку, пільгового проїзду.

За результатами розгляду справи Верховним Судом у складі колегії суддів Касаційного господарського суду, одним із ключових висновків є:

- Положення п. 6 статті 92 Конституції України та вищенаведених статей Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» у су-

купності свідчить про те, що **покладання обов'язків з відшкодування спірних витрат на послуги зв'язку пільговим категоріям громадян на органи місцевого самоврядування є помилковим, оскільки боржником у цих правовідносинах є держава, яка здійснює свої цивільні права через відповідні органи.**

Щодо пільгового перевезення.

У справі № 916/3938/21 Укрзалізниця просила стягнути з бюджету Великодолинської селищної ради компенсацію за пільгове перевезення залізничним транспортом окремих категорій громадян на виконання державних програм соціального захисту населення.

За результатами розгляду справи Верховним Судом у складі суддів об'єднаної палати Касаційного господарського суду, сформовані такі ключові висновки, зокрема:

- Об'єднана палата Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду не вбачає підстав для відступу від указанного висновку, оскільки **саме держава як замовник послуг є боржником у цих правовідносинах.**
- **Про відсутність підстав для покладення на Раду зобов'язань, боржником яких є держава, а відтак і про відмову у задоволенні позовних вимог, і підстав для її скасування не вбачається.¹⁰**

Асоціація міст України позитивно відзначає закріплення Верховним Судом у складі Касаційного господарського суду судової практики, відповідно до якої компенсація за законодавчо встановлені соціальні пільги має відшкодуватися за рахунок державного бюджету, а додаткові пільги, встановлені відповідною радою – за рахунок місцевого.¹¹

¹⁰ <https://auc.org.ua/novyna/pilgove-perevezennya-pasazhyriv-misceve-samovryaduvannya-kompensuvaty-ne-povynne-verhovnyy>

¹¹ <https://www.auc.org.ua/novyna/pilgove-korystuvannya-poslugamy-zvyazku-vstanovlene-derzhavoyu-ne-povynne-kompensuvatysya>

7. ВИСНОВКИ

Підсумовуючи можемо зазначити, що експериментальні проєкти з надання послуг помічник ветерана; життєстійкості; соціального супроводу військовослужбовців, запроваджені Урядом у 2023 році, передбачали додаткові видатки місцевих бюджетів, які не були компенсовані з Державного бюджету.

Розвиток соціальних послуг та системи підтримки громадян і надалі залежить від територіальних громад.

Програмні продукти Мінсоцполітики потребують удосконалення.

**МІНІСТЕРСТВО
СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
(Мінсоцполітики)**

вул. Еспланадна, 8/10, м. Київ, 01601, тел.: (044) 289-86-22, (044) 289-70-60,
E-mail: info@mlsp.gov.ua, сайт: www.msp.gov.ua, код згідно з ЄДРПОУ 37567866

від _____ 20__ р. № _____

На № 5-26/24 від 22.01.2024

**Всеукраїнська асоціація органів
місцевого самоврядування
«Асоціація міст України»**

liudmyla21@i.ua

Міністерство соціальної політики України на доповнення до листів від 31.01.2024 № 33/0/3-24 та від 05.02.2024 № 41/0/3-24 стосовно запиту на отримання публічної інформації Всеукраїнської асоціації органів місцевого самоврядування «Асоціація міст України», в межах компетенції повідомляє наступне.

Відповідно до отриманої інформації від державного підприємства «Інформаційно-обчислювальний центр Міністерства соціальної політики України» та відомостей, що містяться в Єдиній інформаційній базі даних про внутрішньо переміщених осіб, загальна кількість осіб, яким надано статус внутрішньо переміщеної особи станом 01.01.2024 згідно з діючою довідкою про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, становить 4 903 513 осіб.

Загальна кількість дітей, яким надано статус внутрішньо переміщеної особи станом 01.01.2024 згідно з діючою довідкою про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, становить 1 031 992 особи.

**Заступник Міністра
з питань цифрового розвитку,
цифрових трансформацій і цифровізації**

Костянтин КОШЕЛЕНКО

Андрій Матвійчук, 289-83-66
АСУД "ДОК ПРОФ З"
МІНСОЦПОЛІТИКИ
56/0/3-24 від 14.02.2024
КЕП Кошеленко Костянтин Борисович
26B2648ADD3032E104000000D7DC33008299A800
Підписано: 14.02.2024 09:57:25

МІНСОЦПОЛІТИКИ

56/0/3-24 від 14.02.2024

АСОЦІАЦІЯ МІСТ УКРАЇНИ

ВСЕУКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ
ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

вул. Січових Стрільців, 73, 11 поверх, м. Київ, Україна, 04053
+38 044 486 28 78 +38 067 103 58 88

info@auc.org.ua amu.inform@gmail.com t.me/auc_ua auc.org.ua

№ 5-343/23

від 21 липня 2023 року

Міністерство соціальної політики України

Асоціація міст України розглянула проект постанови Кабінету Міністрів України «Про реалізацію експериментального проекту щодо запровадження комплексної соціальної послуги формування життєстійкості» (далі – Проект постанови), надісланий листом міністерства № 9460/0/2-23/57 від 14.07.2023, та надає наступні зауваження.

1. У тексті Проекту постанови пропонується поряд з виконавчими органами сільських, селищних, міських рад уповноважити територіальні громади на виконання завдань та функцій, пов'язаних з наданням соціальних послуг. Наприклад, здійснювати заходи з виявлення осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, здійснювати моніторинг надання соціальних послуг та інформувати Національну соціальну сервісну службу про його результати тощо.

Звертаємо увагу, що відповідно до ст. 140 Конституції України територіальна громада - жителі села чи добровільне об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста. Тобто, такий суб'єкт безпосередньо не зможе забезпечувати виконання передбачених Проектом постанови всіх завдань та функцій.

Тому, пропонуємо, залишити в Проекті постанови лише виконавчі органи сільських, селищних, міських рад, як органи через яких територіальні громади здійснюють місцеве самоврядування.

2. Абзац 1 пункту 1 Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для реалізації експериментального проекту щодо запровадження комплексної соціальної послуги формування життєстійкості (далі – Порядок використання коштів), запропоновано скорочену назву послуги – комплексна послуга. Однак, за текстом Порядку, використовується різна термінологія: «комплексна послуга», «комплексна соціальна послуга».

Порядок реалізації та апробації експериментального проекту із запровадження комплексної соціальної послуги формування життєстійкості

на підставі договірних форм надання соціальних послуг (далі – Порядок апробації) не передбачає використання скороченої назви – комплексна послуга, яка використовується у тексті Порядку.

Тому, пропонуємо узгодити термінологію.

3. Абзац 1 пункту 5 Порядку апробації виключає можливість участі в експериментальному проєкті *бюджетних установ*. На нашу думку, це обмежує органи місцевого самоврядування та їх комунальні установи брати участь у цьому експерименті, тобто встановлюються нерівні конкурентні умови залежно від форми власності.

Також цей пункт передбачає відбір надавачів комплексної послуги за «результатами рейтингового оцінювання пакетів документів». Однак, Порядок апробації не містить шкали оцінювання та переліку оцінок.

Пропонуємо надати можливість участі в експериментальному проєкті установам всіх форм власності, а також визначити умови рейтингового оцінювання.

4. Порядок апробації передбачає проведення конкурсу серед територіальних громад, в межах територій яких буде здійснюватися експериментальний проєкт. Однак відсутні критерії відбору територіальних громад. Пропонуємо їх визначити в Проєкті апробації.

5. Абзац 3 пункту 5 Порядку реалізації та апробації експериментального проєкту із запровадження комплексної соціальної послуги формування життєстійкості на підставі договірних форм надання соціальних послуг, запропоновано Проєктом постанови, пропонує, зокрема, визначити повноваження виконавчих органів сільських, селищних, міських рад надавати приміщення, які перебувають у користуванні територіальних громад, для створення Центрів життєстійкості, здійснювати їх ремонт та розробляти відповідно проєктно-кошторисну документацію. Такі норми **містить ризики щодо спрямування коштів територіальних громад на ремонти приміщень, які не є їх власністю, що є порушенням бюджетного законодавства.**

Тому, пропонуємо, залишити у цій нормі лише повноваження органів сільських, селищних, міських рад надавати приміщення, здійснювати їх ремонти для створення Центрів життєстійкості, які перебувають у власності територіальних громад.

Виконавчий директор

Олександр СЛОБОЖАН

СПІЛЬНИМИ ЗУСИЛЛЯМИ

АСОЦІАЦІЯ МІСТ УКРАЇНИ

ВСЕУКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ
ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

вул. Січових Стрільців, 73, 11 поверх, м. Київ, Україна, 04053

+38 044 486 28 78 +38 067 103 58 88

info@auc.org.ua amu.inform@gmail.com t.me/auc_ua auc.org.ua

№ 5-940/23

від 14 вересня 2023 року

Міністерство соціальної політики України

Асоціація міст України розглянула проект постанови Кабінету Міністрів України «Про реалізацію експериментального проекту із запровадження договірної форми надання соціальної послуги соціального супроводу військовослужбовців та членів їх сімей у військових частинах (підрозділах) Збройних Сил» (далі – Проект постанови), надісланий листом міністерства № 6672/13/2-23/51 від 06.09.2023, та повідомляє наступне.

1. Проект постанови передбачає надання соціальної послуги соціального супроводу військовослужбовців та членів їх сімей у військових частинах (підрозділах) Збройних Сил.

Зі змісту Проекту постанови можна зробити висновки, що соціальна послуга надається виключно в межах військових частин. В той же час, така соціальна послуга надається не лише військовослужбовцю, а й членам його сім'ї. Таким чином, це обмежує членів сім'ї військовослужбовця, які не проживають в межах військової частини на отримання таких послуг.

На нашу думку, Проект постанови має передбачати, що соціальна послуга має надаватися як військовослужбовцю, так і членам його сім'ї, зокрема, у випадках проживання сім'ї за межами військової частини. В цьому випадку компенсацію витрат має отримати надавач соціальних послуг, який знаходиться у військовій частині, а також надавач соціальних послуг за місцем проживання сім'ї.

2. Пункт 8 Порядку апробації надання соціальної послуги соціального супроводу військовослужбовців та членів їх сімей у військових частинах (підрозділах) Збройних Сил передбачає подання надавачем соціальної послуги щомісячної звітності щодо надання соціальної послуги командуванню військової частини, Мінсоцполітики, Національній соціальній сервісній службі, Фонду соціального захисту осіб з інвалідністю.

В той же час, відповідно до пункту 10 Порядку використання коштів державного бюджету для реалізації експериментального проекту із

запровадження договірної форми надання соціальної послуги соціального супроводу військовослужбовців та членів їх сімей у військових частинах (підрозділах) Збройних Сил та пункту 15 Типової форми договору про надання соціальної послуги соціального супроводу військовослужбовців та членів їх сімей у військових частинах (підрозділах) Збройних Сил, надавачі соціальної послуги подають щомісяця до 5 числа наступного періоду Фонду захисту осіб з інвалідністю звіти про надану соціальну послугу у звітному періоді.

Подання зведеного звіту про надану соціальну послугу для Мінсоцполітики проводиться Фондом захисту осіб з інвалідністю (пункт 12 Порядку використання коштів державного бюджету для реалізації експериментального проекту із запровадження договірної форми надання соціальної послуги соціального супроводу військовослужбовців та членів їх сімей у військових частинах (підрозділах) Збройних Сил).

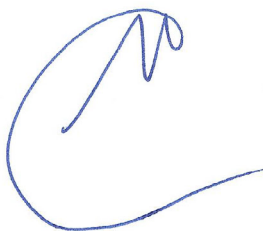
АМУ пропонує визначити, що надавач соціальної послуги подає звіт лише Фонду захисту осіб з інвалідністю, який в свою чергу може інформувати інших зацікавлених осіб.

3. Відповідно до Конституції України (стаття 17), Закону України «Про Збройні Сили України» (стаття 1) військовим формуванням, на яке покладаються оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності є Збройні Сили **України**.

АМУ пропонує слова: «Збройних Сил» замінити на «Збройних Сил України».

Асоціація міст України погоджує проект постанови Кабінету Міністрів України «Про реалізацію експериментального проекту із запровадження договірної форми надання соціальної послуги соціального супроводу військовослужбовців та членів їх сімей у військових частинах (підрозділах) Збройних Сил» з подальшим врахуванням висловлених вище пропозицій.

Виконавчий директор

Олександр СЛОБОЖАН

Рецензент: **Рабошук Я. О.**, заступник Виконавчого директора Асоціації міст України, директор Аналітичного Центру АМУ

Автор: **Яремчук Л.В.**, експертка Асоціації міст України

За загальною редакцією **Слобожана О. В.**, Виконавчого директора Асоціації міст України, кандидата наук з державного управління

АСОЦІАЦІЯ МІСТ УКРАЇНИ

ВСЕУКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ
ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

вул. Січових Стрільців, 73, 11 поверх, м. Київ, Україна, 04053

+38 044 486 28 78 +38 067 103 58 88

info@auc.org.ua amu.inform@gmail.com t.me/auc_ua auc.org.ua

